

Моторний А.В., Моторний О.А. (Львів, Україна)

Міжвоєнне Закарпаття на сторінках видання

Клубу чехословацьких туристів

Стаття присвячена виданому у міжвоєнний період Клубом чехословацьких туристів довіднику, який знайомив потенційних туристів з цікавими маршрутами та особливостями перебування у Підкарпатській Русі (сучасній території Закарпатської області).

Ключові слова: Підкарпатська Русь, Я. Достал, путівник, Клуб чехословацьких туристів.

Статья посвящена изданному в межвоенный период Клубом чехословацких туристов справочнику, который знакомил потенциальных туристов с интересными маршрутами и особенностями пребывания на Подкарпатской Руси (современной территории Закарпатской области).

Ключевые слова: Подкарпатская Русь, Я. Достал, путеводитель, Клуб чехословацких туристов.

The article deals with the handbook that introduced the information about interesting routs and about some aspects of staying in Trans-Carpathian Rus (modern Trans-Carpathian region) to potential tourists.

Key words: Trans-Carpathian Rus, J. Dostal, handbook, Czechoslovak Tourist Club

Карпатська тематика залишила свій, особливий слід у чеській та словацькій літературах, образотворчому мистецтві, кіно тощо. Для прикладу достатньо згадати хоча б незабутні твори І. Ольбрахта «Микола Шугай - розбійник» [1] та «Безіменна земля» [2], тематичну серію репортажів Г. Вчелічки, які увійшли потім до його збірки «Повернення мандрівника» [3], або ж один з ранніх творів Ї. Марека – його роман «Люди з Поляни» [4]. Вже в наш час побачив світ альбом створених у 30-их рр.. минулого століття творів відомого чеського художника В. Фіали «Мої зустрічі на Срібній Землі» [5]. Цей список можна було б продовжити, але ж зрозуміло, що краса карпатського краю приваблювала у міжвоєнний період не лише діячів культури тодішньої Чехословаччини, але й тисячі звичайних любителів

подорожей, до послуг яких, зокрема, видавалась довідково-популярна література, спеціальні карти з рекомендованими маршрутами тощо. Сьогодні більшість таких видань стали своєрідними раритетами, інші втрачені назавжди.

Серед тих довідників міжвоєнного періоду, окремі примірники яких збереглись до нашого часу, привертає до себе увагу досить об'ємне (280 сторінок) видання Клубу чехословацьких туристів (далі – «КЧСТ») «Підкарпатська Русь» [6]. Його автором є Ярослав Достал (1884-1950) - педагог, картограф, публіцист, письменник, відомий також під псевдонімом Й. Д. Хвой (J. D. Chvoj). Крім «Підкарпатської Русі», його перу належить низка інших книг, виданих під егідою згаданого клубу («Орлицькі гори», «Єсеніки», «Бескиди» та ін.).

Довідник мав два оригінальних видання – у 1933 та у 1936 роках, що, безумовно, свідчить про його популярність серед любителів гірських подорожей. Слід зазначити, що саме друге видання 1936 року стало основою для появи у 2009 році репринтного варіанту цієї книги в Ужгороді [7]. За фінансової підтримки Міністерства закордонних справ чеської Республіки цей проект реалізували Ужгородське товариство чеської культури ім. Я. Коменського, Клуб Т. Г. Масарика в Ужгороді, Ужгородське товариство словаків та Закарпатське товариство охорони пам'яток.

Цікаво зазначити, що деякі сучасні чеські дослідники феномену так званого «трампського руху», поширеного у міжвоєнний період у Чехословаччині, пов'язують підвищений інтерес до подорожей тодішньою Підкарпатською Руссю (особливо у першій половині 30-их роках) із запровадженням у квітні 1931 р. так званого «закону Кубати», яким вводились численні обмеження для любителів пішого туризму, наметових таборів, вечірніх вогнищ тощо. Серед противників цього документу була поширена думка, що саме у Карпатських горах можна без особливих

проблем сховатись від пильного ока контролерів нововведення - четників (жандармів) [8].

Припущення, загалом, доволі спірне, хоча відомо, що згадана постанова (формально це був не закон, проведений через парламент, а лише постанова) викликала свого часу хвилю обурення певної частини громадськості країни. Разом з тим, чимало довідкової продукції, присвяченої саме Підкарпатській Русі, було видано саме у першій половині 30-их років. І книга Я. Достала займає у цьому списку помітне місце.

Гортаючи сторінки довідника, можна зрозуміти, наскільки активно діяв у міжвоєнний період КЧСТ. Йдеться не лише про те, що всі багаточисельні запропоновані маршрути і їхні варіанти були перевірені і, відповідно, описані з позначенням відстаней (таку інформацію можна зустріти і в інших аналогічних путівниках того часу, напр., у книзі Іви Немейцовой-Мнеккої з такою самою назвою «Підкарпатська Русь» [10], інших виданнях), але й з детальними рекомендаціями щодо місць організації ночівель, вартості проживання у господарів (своєрідний аналог сучасного «зеленого туризму») тощо. Блукаючи гірськими карпатськими стежками, можна було також розраховувати і на тимчасовий притулок у численних спеціально облаштованих відпочинкових хатах, які належали саме згаданому клубу.

Організація - видавець путівника – КЧСТ – була створена буквально у перші дні існування незалежної Чехословаччини (13 листопада 1918 р.). Вона припинила свою діяльність лише у січні 1939 р. У лавах клубу нараховувалось більше 45000 членів. Не дивно, що її очолювали люди, які відігравали помітну роль у громадсько-політичному житті країни: генеральний секретар Міжнародного олімпійського комітету (у 1919-1923 рр.), співавтор Олімпійської хартії Ї. С. Гут-Ярковський, голова Верховного суду Чехословаччини В. Благослав та ін. КЧСТ видавав власний журнал

«Турист» та різноманітну довідкову літературу, серед якої і книга, про яку йде мова.

Відкриваючи путівник, ми дізнаємось про цікаву деталь: станом на першу половину 30-их років загальна довжина позначених туристичних маршрутів у Карпатах становила близько двох тисяч кілометрів [6, 3]. Ними, зазначає автор, можна цілком безпечно мандрувати, адже місцеве населення є добрим і чесним. «З поганими людьми можна зустрітись, скоріше, в іншому місці, не тут», - наголошує Я. Достал [6, 3]. Якщо маєте можливість, можете найняти собі провідника: він добре знає місцевість, порекомендує найближчі джерела питної води, допоможе вам як носій і т.д. Цікава ремарка: попри те, що у довіднику подаються актуальні на той час розцінки за такі послуги, його автор зазначає: «Сигарети є найкращим способом розрахунків» [6, 5].

Не створюють особливої небезпеки і хижаки (вовки, ведмеді), оскільки вони намагаються уникати зустрічей з людьми. Разом з тим, туристів застерігають, наприклад, від походів по одному, так як у цьому випадку навіть вивих ноги у глухому лісі може стати для такого подорожнього фатальним. Не рекомендує довідник і походи під час туманів, адже існує небезпека втратити орієнтацію, зійти з маршруту і заблукати.

Як стверджує Я. Достал, під час подорожей Карпатами туристи практично всюди можуть придбати молоко, але, разом з тим, майже нічого іншого з продуктів, крім нього, вони не куплять. Навіть хліба не знайдете, наголошує він, очевидно маючи на увазі вкрай бідне становище горян. Зрозуміло, що про злиденне життя мешканців краю писало у той час багато авторів як публіцистичних, так і художніх творів. Цікаво, що такі публікації часто ставали, за свідченням сучасників, «...предметом атак однієї політичної партії на іншу» [10, 5].

Я. Достал закликає читача виявляти належну повагу до глибоких

релігійних почуттів місцевого населення, з розумінням ставитись до місцевих, глибоко патріархальних традицій, які можуть бути незвичними для сторонньої людини.

Своїм членам і тим, хто придбав його довідник, КЧСТ рекомендував відвідати у Карпатах такі місця, як полонини, гірські хребти, розлоги лісні масиви, монастирі та села зі старовинними дерев'яними церквами, військові цвинтарі, мінеральні джерела, соляні шахти. Для зручності подорожуючих маршрути у довіднику розділені на пішохідні, залізничні, автобусні (у т.ч., і приватні автобусні) і т.д. При цьому про кожний населений пункт, читач мав можливість отримати коротку, але, разом з тим, досить вичерпну інформацію. Так, наприклад, на 127-му км маршруту Чоп - Зімір (загальна довжина - 234 км) згадується Тячів (у книзі - *Ћашово*), у якому: 7417 мешканців, районне та податкове управління, районний суд, лісництво, шкільна інспекція, районне управління жандармерії, фінансове управління. Далі перераховані всі наявні на той час у Тячеві школи, релігійні установи різних конфесій, три готелі, туристичний притулок, який належить КЧСТ, пам'ятники тощо [6, 145]. Надається також інформація про околиці містечка.

За таким, дуже зручним для користувача принципом побудований весь довідник, наприкінці якого подано алфавітний перелік населених пунктів. Путівник також проілюстрований невеликою кількістю фотографій.

Ініціатори репринтного видання цієї книги зробили, безумовно, велику справу. Як вже зазначалось вище, книга Я. Достала «Підкарпатська Русь» дійсно виділяється серед аналогічних довідників, виданих у міжвоєнний період в Чехословаччині. Разом з тим, оскільки і в сучасних путівниках українськими Карпатами важко знайти такі деталізовані описи маршрутів, цікаві історичні довідки по багатьох населених пунктах, які зустрічаються на них тощо, варто було б подумати про видання цієї книги українською мовою. Адже основна її частина – деталізований перелік

цікавих маршрутів, краєзнавча інформація – в більшості своїй і сьогодні залишаються актуальними. Переконані, що таке видання швидко знайшло б свого читача як серед сучасних любителів подорожей, так і у середовищі тих, хто цікавиться багатою історією карпатського краю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Olbracht I. Nikola Šuhaj loupežník // Praha, 1933. 2. Olbracht I. Země beze jména // Praha, 1932. 3. Marek J. Lidé z Poljany // Národní politika (noviny), 1937, 24.07 – 08.10. 4. Včelička G. Poutníkův návrat // Praha, 1948/1949. 5. Фіала В. Мої зустрічі на Срібній Землі // Ужгород, 2005. 6. Dostál J. Podkarpatská Rus // Praha, 1933. 7. Dostál J. Podkarpatská Rus (Knihnice KČST, 2. vydání) // Užhorod, 2009 (reedice). 8. Michael Antony-Tony. Kubátův protitrampský zákon // Trampský magazín, 2013, 08.09. 9. Iva Němejcová-Měkka. Podkarpatská Rus. Uhrovy cestovní průvodce // Praha, 1932.